

Planeet Eesti

Ilmunud: Eesti Ekspress 21.10.2020

Aastad 1999 ja 2019 olid Eesti lähiajaloo mõneti sarnased. Mõlemal aastal jäi valimised võitnud erakond valitsusest välja – esimesel Kesk- ja teisel Reformierakond. 1999. aasta valimistel lubas kolmandaks jäänud Reformierakond meile tulumaksureformi. Selle viisid nad samal aastal ellu ja tulemusi oleme kakskümmend aastat omal nahal kogunud. 2019. aasta valimistel lubas teiseks jäänud Keskerakond 100 euro suurust erakorralist pensionitõusu. Sellest suudeti realiseerida 7 eurot, sealtki tulumaks maha. Mannetu lugu, kas pole? Ometi ei tõesta see võrdlus, et üks algatus oli parem kui teine. Vahe pole niivõrd erakonnas, kui ajas. See võrdlus näitab hoopis, kui kinni me end vahepeal oleme mänginud, kui ahtaks on jäänud valitsuse mänguruum. Eesti riik on jõudnud keskikka ja nooruses visatud saltod pole meile enam jõukohased. Ent mida oodata sel juhul tulevikult? Kas keskeale järgneb vanadus ja surm? Vastamaks tuleb võtta laiem pilk tulevikule.

Esiteks, tulevikku ei saa ennustada. Statistiliselt on tulevikuennustuste täituvus ajaloo alati vastanud juhuslikule valikule. Olgu ennustajaks siis Vana-Kreeka oraaklid, Bütsantsi astroloogid või moodsa keskpaanga majandusanalüütikud. Ses osas pole tänases maailmas midagi muutunud. Ometi on tulevik kogu aeg olnud meie endi teha. Me kõik teeme iga päev valikuid ja otsuseid, mis seda kujundavad. Nii elamegi justkui veidras ja vasturääkivas maailmas, kus tulevik on ühtaegu loodav ja mitteennustatav. Ju seondub asjade selline seis kuidagi **Niels Bohri** kuulsa kvantfüüsika paradoksiga, mille kohaselt algosakesed eksisteerivadki korraga kahes teineteist välistavas olekus. Igatahes teeb see universumisse sisse ehitatud paradoks elu siin ilmas elamisväärses. Kujutage ette näiteks maailma, kus kõik oleks ainult ettemääratud või ainult kaootiline. Mõlemad oleks elamiseks üsna kole koht.

Teiseks mõjutab tuleviku kujunemist meie enese suhtumine sellesse, meie hoiak tuleviku suhtes. Üldjuhul on ettevõtlikud ja enesekindlad rahvad tuleviku-loomes rohkem saavutanud, kui passiivsed ootajad. Näiteks hiinlastel oli keskajal igati korralik meresõiduoskus. Kuid meretee Euroopa ja Aasia vahel avastasid eurooplased, mitte nemad. Kui oleks läinud vastupidi, elaksime täna üsna teistsuguses maailmas. Rahvaste tuleviku-hoiak pole kivisse raiutud, vaid muutub koos kultuuri- ja väärtusruumi arenguga. Praegu käimasoleva suure muutuse on tabavalt sõnastanud Leideni ülikooli ajaloo teoreetik **Zoltan Simon**: see on liikumine saavutamisele vältimisele. Viimased pooltuhat aastat on maailma arengut vedanud euroopalik, saavutamisele pühendunud ilmavaade. Olgu saavutamise sihtmärgiks siis kaugete maade või kosmose vallutamine, loodusvarade hõlvamine vmt. Alates II maailmasõja lõpust on Lääne ühiskondades see mõttelaad muutuma hakanud. Nüüd motiveerib inimesi üha enam millegi ärahoidmine. Olgu vältimise objektiks siis keskkonnasaaste, tuuma- või kliimakatastroof või tehnoloogiline singulaarsus. Lühidalt: kui varem tundsimme tõmmet parema tuleviku poole, siis nüüd püüame ära hoida halvemat.

Nii elamegi täna Euroopas, mis on palju introvertsem kui paar-kolmsada aastat tagasi. Euroopas, mis on eelkõige keskendunud oma murede lahendamisele ja mille geopoliitiline kaal kahaneb. **Vasco da Gama** või **James Cooki** sugustel maadeavastajatel poleks siin eriti kohta. Mõnes mõttes on midagi sarnast ajaloo ju ennegi olnud. Vana-Rooma kodanikud vaatasid barbarite ja kristlaste tulekut ning senise õiguskorra lagunemist umbes samasuguse arusaamatusega kui täna vaadatakse Trumpi, Brexitit või EKRE-t. Valgustusajastu taas-tulemiseni jäi tollal veel poolteist tuhat aastat. Suur osa roomlaste tehnoloogilistest oskustest jõudis vahepeal kaotsi minna. Sellegipoolest ei saa neist ajaloolistest paralleelidest teha liiga kaugeleulatuvaid järeldusi. Erinevusi minevikust on täna rohkem kui sarnasusi. Tulevik on endiselt ennustamatu ja meie enese teha.

Kolmandaks oluliseks tuleviku-loome komponendiks on unistused. Head asjad siin ilmas ei juhtu ilma unistamiseta. Võimatu on ilma ette unistamata lennata kosmosesse, saada heaks arstiks,

inseneriks või muusikuks. Isegi abielluda armastatud tütarlapsena on võimatu ilma sellest ette unistamata. Ning vastupidi, halvad asjad juhtuvad siis, kui me neid oma unistustes ette ei näe. Näiteks tule- või liiklusõnnetused, mida ette oskame näha, hoiame üldjuhul ära. Nii elamegi maailmas, kus unistused ei taga, kuid võimaldavad erinevate tulevike realiseerumist. Loomulikult ei piisa tuleviku-loomeks ainult unistamisest. Tarvis läheb ka tegutsemist, härjal sarvist haaramist. Kuid ilma õigete unistusteta pole meil seda õiget „härja“. Siis oleme määratud kobama pimeduses. Keeruliselt öeldakse selle kohta, et unistuste ja tuleviku suhe on asümmeetriline. Lihtsalt on see aga nagu lotos: pileti ostmine ei garanteeri võitmist, kuid mitte-ostmine garanteerib mitte-võitmise. Alati.

Kui naasta nüüd loo alguses esitatud küsimuse juurde, siis vananemine ja surm on elusloodusele sama loomuomane kui sünnid. Seega on ta kahtlemata omane ka riikidele, sh Eestile. Vähemalt seni pole ju ükski end igaveseks pidanud riik veel surematuks osutunud. Languse toimemehhanisme on põhjalikult kirjeldanud **Joseph Tainter** raamatus „*Collapse of Complex Societies*“. Teisalt ei ole see kuidagi ettemääratud. Eesti tulevikku kujundab see, milliseks me oma riigi unistame ja meie enese suhtumine oma unistusse. Maailmas on ju Eestist palju vanemaid riike. Nende ajaloost saab õppida, kuidas riiki loovalt lammutada ja taas-leiutada, kuidas jääda kestma looduse kombel pidevalt taassündides. Selles pole midagi võimatut. Kõik vanad riigid on seda ajaloos korduvalt teinud. Näiteks naaber Venemaagi alustas möödunud sajandil nullist kahel korral – 1917. ja 1991. aastal. Hoopis raskem on õppida seda tegema sujuvalt ja pidevalt, ilma revolutsiooniliste vapustusteta.

Kokkuvõttes, kuna tulevik on paradoksaalne, siis ei tohi seda võtta surmtõsiselt. Kerge mängurõõm tuleb pigem kasuks. Sestap unistangi vahel, et Eestil võiks tulevikus olla oma planeet. Mulle tundub, et meil läheb seda veel vaja. Seda muidugi juhul, kui võtame tõsiselt riigi põhiseadusse kirjutatud missiooni: tagada eesti keele ja kultuuri säilimine läbi aegade. Tundub, et ainult Maal elades läheks meil selle missiooni täitmine tulevikus üha raskemaks. Elu siinsel planeedil paistab olevat kujunemas selle jaoks kuidagi liiga tihedaks, umbseks ja võibolla ka tormiliseks. Kindlasti peaks sel kaugel planeedil Eesti olema palju vett ja metsa, mida me hoida ja kuhu sisse hajuda saaksime. Ja ehk võiks seal olla ka mõni väike kosmiline kiik, mida me hetkel veel aimatagi ei oska. Samuti tundub mulle, et praegu ei pruugi olla üldse halb aeg selles suunas mõtlema hakata. Sest varem või hiljem tüdineb maailm taaskord ka tänastest iidolitest. Varem või hiljem saab inimkonnal villand ärahoidmisest ja tahame uuesti saavutama hakata. Siis seilavad ka Vasco da Gama ja James Cooki järglased taas tundmatutesse avarustesse. Mõni eestlane võiks nende laevameeskonnas ju olla?

Guido Viik